

Οδυσσέας Τσαγκαράκης, Εντυχισμένος που έκανε το ωραίο ταξίδι...

Αγγέλα ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ*

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ γεννήθηκε στην Τουρλωτή του νομού Λασιθίου τον Οκτώβριο του 1936. Πολλά τα αρχαία ονόματα στο χωριό: Επαμεινώνδας, Σωκράτης, Αριστοτέλης... Του έλαχε το Οδυσσέας. 12-13 χρόνων, στην παραλία κάτω απ' το χωριό του, το «Βαρκοτόπι», έφτιαχνε σχεδίες με ξύλα που έβρισκε εδώ κι εκεί και με σανίδες απ' το νεκροταφείο. Σκόπευε, λέει, να φύγει για την Αφρική. «Ε, Οδυσσέα, πάρε μας μαζί σου!» του φώναζε η παλιοπαρέα. «Στο άλλο ταξίδι», απαντούσε εκείνος. Αλλά η σχεδία του, εννοείται, βούλιαζε μερικά μέτρα απ' την ακτή.

Το χωριό ήταν πολύ φτωχό, όπως όλα τα χωριά εκείνη την όχι και τόσο μακρινή εποχή. Τα παιδιά μάζευαν μ' ένα τενεκάκι το λάδι που έσταζε από τα ελαιουργεία, και με τις δεκάρες που κέρδιζαν αγόραζαν εκείνο το εκλεκτό είδος, τις καραμέλες του μπακάλη. Όμως η οικογένεια του Οδυσσέα είχε μια επιπλέον κακοτυχία: ο πατέρας, χτίστης στο επάγγελμα, είχε πάθει κρυσπαγήματα στον πόλεμο της Αλβανίας και δεν μπορούσε πια να εργαστεί. Ξεπουλώντας τα χτήματά τους έστειλαν οι γονείς τα παιδιά, τον Οδυσσέα και τον λίγο νεότερο αδελφό του Γιώργο, στην πόλη, τη Σητεία, να φοιτήσουν στο Γυμνάσιο. Βοήθεια τους έστελναν εκεί μόνο σε είδος. Και τα παιδιά, όταν ήθελαν λίγο να ξεσκάσουν, έδιναν αβγά αντί για εισιτήριο στον μοναδικό κινηματογράφο της πόλης.

Μετά το Γυμνάσιο, ο Οδυσσέας θέλησε να συνεχίσει τις σπουδές του. Αλλά δεν είχε ούτε καν τα ναύλα, για να φτάσει ως τον Πειραιά. Εργάστηκε στα νταμάρια του γύψου, στο Αλτσί, κουβαλώντας στους ώμους του την πέτρα. Μιάμιση ώρα να πάει απ' το χωριό και μιάμιση ώρα να γυρίσει... Συντηρούσε τώρα και τους γονείς του.

Ο αδελφός του εντωμεταξύ ήταν ήδη στην Αθήνα. Έβγαζε το ψωμί του παίζοντας σαξόφωνο σ' ένα κέντρο. Είχε μάθει το συγκεκριμένο

* Πρόεδρος του Τμήματος Φιλολογίας το 2015/16.

όργανο στη μπάντα του Δήμου, στη Σητεία. Άλλο ένα χωράφι είχε φύγει για να αγοραστεί το πολύτιμο μουσικό όργανο. Τα δυο αδέρφια έμειναν για λίγο σε ένα καμαράκι στην πρωτεύουσα. Ο Οδυσσέας προσπάθησε να βρει δουλειά. Χτυπούσε τις πόρτες των σπιτιών που έβλεπε να έχουν ανάγκη από μερεμέτια, αλλά οι καιροί ήταν δύσκολοι, δεν έβρισκε δουλειά ούτε του ποδαριού. Δεν γινόταν να μείνει περισσότερο στην Αθήνα. Το 1960 έφυγε στη Γερμανία. Δούλεψε ανειδίκευτος εργάτης στο εργοστάσιο. Με μια γραμματική κι ένα λεξικό βάλθηκε να μαθαίνει τη δύσκολη γλώσσα. Κι έπειτα ζήτησε να δουλέψει στη βάρδια της νύχτας, για να μπορεί να σπουδάσει την ημέρα. Έτσι φοίτησε στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου.

Οι καθηγητές του τον εντόπισαν νωρίς. Ο περίφημος Bruno Snell τον βοήθησε. Παράλληλα με τις προπτυχιακές σπουδές του άρχισε διδασκαλία. Και το 1966 ήταν κιάλας διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Μονάχου. Σκόπευε να επιστρέψει στην Ελλάδα, να διοριστεί σε Γυμνάσιο. «Με τα δικά σου προσόντα;» απορούσαν οι φίλοι του. Και έκανε αίτηση σε πανεπιστήμιο του Καναδά. «Ελάτε για συνέντευξη», του έγραψαν από εκεί. «Δεν έχω χρήματα για το εισιτήριο», αναγκάστηκε να ομολογήσει. Μια μέρα ωστόσο του χτύπησαν το κουδούνι. Καναδός καθηγητής, σε συνέδριο στη Γερμανία, πέρασε από το σπίτι του Οδυσσέα, του πήρε τη συνέντευξη, τον ενέκρινε και του έδωσε τη θέση.

Έφυγε χωρίς βαλίτσα από τη Γερμανία. Δεν του χρειαζόταν. Αφού μόνο ένα λεπτό μπουφάν είχε στην κατοχή του και ένα παντελόνι—το έπλενε, το στέγνωνε στη σόμπα, το ξαναφορούσε. Μα πώς θα δίδασκε, αλήθεια, πώς θα εμφανιζόταν μπροστά σε φοιτητές και συναδέλφους; Νέο πρόβλημα να του τριβελίζει το μυαλό. Ευτυχώς όμως εκεί πέρα στην Αμερική ήταν όλοι τους απλά ντυμένοι. Ανακούφισή· ακόμα ένα εμπόδιο ξεπεράστηκε.

Κι έπειτα, η πρώτη επιστροφή του στην πατρίδα. Είχε αγοράσει μια πελώρια αμαξάρα, μια λιμουζίνα. «Ήθελα, παιδιά μου, να κάνω κι εγώ τη φιγούρα μου», μας εξομολογήθηκε ένα βράδυ Αυγούστου στη Σητεία, καθώς μας αφηγείτο την ιστορία της ζωής του. Επιθυμούσε κιάλας να βρει ένα κορίτσι από τον τόπο του. Το ανακάλυψε αμέσως. Την είδε πίσω από ένα τζάμι λεωφορείου. Ήταν η Αγγέλα και πήγαινε σε γάμο, φορώντας τα καλά της. Έστειλε προξενιό. «Αν είναι καλός άνθρωπος...», είπε η Αγγέλα. Ο γάμος έγινε μέσα σε ένα μήνα.

Και ήταν καλός άνθρωπος, καταλήγει τώρα η Αγγέλα. Το διαπίστωσε μια ολόκληρη ζωή.

Συναντήθηκα με την Αγγέλα Τσαγκαράκη και τον Μιχάλη, τον γιο τους, ένα ζεστό απόγευμα του Οκτωβρίου, στο μεγάλο σπίτι που έχτισε ο Οδυσσέας στον Αδελιανό Κάμπο, όταν, το 1982, ήρθε να εγκατασταθεί μόνιμα στο Ρέθυμνο. Ήθελε πάντα να γυρίσει στην πατρίδα Κρήτη, μου λένε: όχι στην Αθήνα, ούτε στη Θεσσαλονίκη, αλλά εδώ, στον τόπο του. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης, η Φιλοσοφική Σχολή, που είχε ιδρυθεί το 1977, του πρόσφερε πλέον αυτή τη δυνατότητα.

Το σπίτι είναι πολύ μεγάλο. Καταλαβαίνει κανείς ότι όλη η στέρηση που βίωσε το μικρό λασιθιωτάκι, ο έφηβος των λατομείων, ο νεαρός *Gastarbeiter* του Μονάχου, χρειαζόταν μιαν αναπλήρωση: την άπλα ενός μεγάλου σπιτιού κι ενός πλούσιου κήπου. Το εντυπωσιακό όμως είναι άλλο: το βοτσαλωτό που καλύπτει μια έκταση πολλών δεκάδων τετραγωνικών, έξω από το σπίτι, κάτω από την πέργκολα, έως τον δρόμο—45.000 κροκάλες από την παραλία. Ο Οδυσσέας κουβάλησε με τα χέρια του, μέσα σε δυο κάθε φορά κουβάδες, να ισοζυγιάζουν, από την παραλία του Άδελε, καλοδιαλεγμένες στρογγυλές πέτρες. 45.000: τόσες τις υπολόγιζε ο ίδιος. Για μήνες, ίσως χρόνια, έστρωνε τακτικά σαν έμπειρος χτίστης το βοτσαλωτό του. Δουλειά ανθρώπου που είχε αγαπήσει την πέτρα, δουλειά μυρμηγκιού που μαζεύει ένα ένα τα πολύτιμα σπόρια του, δουλειά ακάματου, επίμονου ανθρώπου.

Για το επιστημονικό έργο του Οδυσσέα θα μας μιλήσουν πολύ αρμοδιότεροι συνάδελφοι. Εγώ θα πω μονάχα δυο λόγια για την άλλη του δημιουργική απασχόληση, τη λογοτεχνία. Πριν επιστρέψει στην πατρίδα Κρήτη, είχε ήδη γράψει και δημοσιεύσει ένα μυθιστόρημα έντονης νοσταλγίας για τον γενέθλιο τόπο. Είναι οι *Ανοιχτοί δρόμοι*, 1977, ηθογραφία, σε κρητική διάλεκτο, που ζητά να αποδώσει τα μεράκια δυο νέων που αγαπιούνται, αλλά δοκιμάζονται από ποικίλες αντιξοότητες. Επτά χρόνια αργότερα, ένα δεύτερο μυθιστόρημα, σε ακόμα πιο βαριά διάλεκτο, με τίτλο *Μαδώντας τη μαργαρίτα*, θα συμπληρώσει το πρώτο, προσφέροντας το ευτυχές τέλος στην ιστορία: οι δυο νέοι επιτέλους παντρεύονται.

Ο Οδυσσέας είχε αποθησαυρίσει μέσα του εκφράσεις και παραδοσιακά φερσίματα, χειρονομίες, συνήθειες, και επίσης—αυτό φαίνεται να τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα—τον ιδιόρρυθμο ερωτικό πόθο του λαϊκού ανθρώπου, του αρσενικού, που εκφράζεται άμεσα με κάποια τραχύτητα, χωρίς τον αστικό εξευγενισμό, αλλά και με γνησιότητα. Οι *Ανοιχτοί δρόμοι* μεταφράστηκαν στα αγγλικά το 1981. Θα δυσκολεύτηκε λιγούλακι η μεταφράστρια...

Τα επόμενα δύο μυθιστορήματα, *Κρυφές επιθυμίες*, 1998, και *Μπροστά στο αύριο*, 2001, ανήκουν στο είδος του campus novel, του πανεπιστημιακού μυθιστορήματος, που είχε αποκτήσει παγκοσμίως, στο γύρισμα του αιώνα, πολλούς θιασώτες. Οι υποθέσεις, όπως αναγράφονται στη βιβλιογραφική βάση:

Ένας άντρας, χαμένος ανάμεσα στον ενστικτώδη πόθο και τη συνειδητή βούληση, που ρισκάρει και παίζει με τη ζωή του, παρασύροντας στη δίνη τού έρωτά του δύο γυναίκες. Ένας έρωτας απελπισμένος, επίπονος για τον παντρεμένο καθηγητή πανεπιστημίου και τη μεταπτυχιακή φοιτήριά του.

Και το δεύτερο:

Ο Άρης ζει ευτυχισμένος με τη Βανέσα και τη μικρή Πέγκι. Ξαφνικά βλέπει τη ζωή και την πανεπιστημιακή του καριέρα να καταστρέφονται, όταν η Βανέσα τον αφήνει για να ξεκινήσει τη δική της καριέρα στο θέατρο με τη βοήθεια κάποιου άλλου...

Ο Οδυσσέας, ως συγγραφέας, έχει περάσει πια στη γοητεία των Σειρήνων. Εγκαταλείποντας τον παραδοσιακό κόσμο, την κρητική ύπαιθρο και τα κάπως τραχιά αλλά υγιή, όπως του φαίνονταν, ήθη, ανοίγεται στη χώρα της αμαρτίας, της επιδίωξης της επιτυχίας και της κατάκτησης της ηδονής.

Ο ίδιος ωστόσο παρέμεινε ένας άνθρωπος πολύ τακτικός, πολύ μετρημένος, με μια αυστηρά ρυθμισμένη καθημερινότητα. Στο Πανεπιστήμιο τον βλέπαμε μονάχα τις πολύ πρωινές ώρες. Όταν εμείς πηγαίναμε, αυτός γυρνούσε. 12 η ώρα ήταν απαρέγκλιτα για εκείνον η ώρα του μεσημεριανού φαγητού, 17:30 η ώρα του βραδινού. Ήταν μανιώδης με την υγιεινή διατροφή. Ήταν ένας conservative, όπως λέει ο γιος του με πολύ σεβασμό (κι ας καβγάδιζαν για τα πολιτικά), ένας συντηρητικός: εργατικότητα – αποταμίευση – αξιοκρατία. Δεν μου ακούγονται—την αλήθεια να πω—και πολύ συντηρητικά πλέον όλα αυτά.

Οπωσδήποτε ο Οδυσσέας ήταν συνεσταλμένος. Η απώλεια των μαλλιών από αυτοάνοσο νόσημα, στα επτά μόλις χρόνια του, σε μια εποχή που δεν ήταν καθόλου της μόδας τα ξυρισμένα κεφάλια, τον έκανε επιφυλακτικό στις σχέσεις του. Όμως κάτω από την επιφύλαξη αποκαλυπτόταν όχι δύσκολα ένας τρυφερός άνθρωπος. Όπως όταν μας αφηγήθηκε, με απλότητα και χιούμορ, την ιστορία της ζωής του εκείνο το βράδυ στη Σητεία. Γελούσε εύκολα, λέει η Αγγέλα, γελούσε με το παραμικρό. Τρελαινόταν με την εγγονή του Κωνσταντίνα. Της αφηγιόταν παραμύθια, και βέβαια την *Οδύσσεια*, της έδειχνε τα ζώα και τα φυτά

του Άδελφου. Έπαιζε μαζί της σαν παιδί. Ανακάλυψε μάλιστα, στα 70 του, πως ήθελε να είχε γίνει, λέει, νηπιαγωγός.

Ακόμα—σε αυτό έχω ιδιαν πείρα—ασχολιόταν με το facebook. Ναι, ο Οδυσσέας, κοντά 80 χρόνων, δεν είχε καθόλου μείνει πίσω στη σύγχρονη τεχνολογία και στην κοινωνική δικτύωση. Έκανε αναρτήσεις και παρακολουθούσε με πάθος τα like και τις κοινοποιήσεις που αποσπούσε, κάτι που ανακοίνωνε ανελλιπώς σε μια μάλλον εκνευρισμένη (το λέει η ίδια) Αγγέλα. Γνωστό είναι, άλλωστε, πως παρενέβαινε κιόλας σε κρίσιμα θέματα της επικαιρότητας, γράφοντας σε έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα.

Σκόπευε να ζήσει 90 χρόνια και βάλε. Ετοίμαζε καινούργια επιστημονικά και λογοτεχνικά έργα. Ήθελε να συνοδεύσει την Κωνσταντίνα στην πρώτη της μέρα στο Πανεπιστήμιο και, ει δυνατόν, να παραστεί και στην αποφοίτησή της. Δεν πρόλαβε. Εκείνη εκεί η σχεδία, που θα τον πήγαινε στην επιθυμητή χώρα, δεν άντεξε στο μακρύ ταξίδι.

Απ' όλα τα αρχαία ονόματα που έδιναν οι σοφές νονάδες στο χωριό τού έλαχε το Οδυσσέας. Και έκανε, αλήθεια, πολλά ταξίδια. «Ε, Οδυσσέα, πάρε μας μαζί σου!» Μας πήρε μαζί του. Την οικογένειά του, εμάς τους συναδέλφους, τους φοιτητές, τους αναγνώστες του. Λοιπόν, εδώ ταιριάζει, πιστεύω, για πολλούς λόγους ο στίχος του ποιητή: *Ευτυχισμένος που έκανε το ωραίο ταξίδι...*

